

الویت‌بندی محلات بافت تاریخی با رویکرد تجدید حیات شهری و استفاده از مدل چند شاخصه ELECTRE (مطالعه موردی: شهر کرمان)

رضا یکتاپور

دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

معصومه حافظ رضازاده^{*۱}

استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

غلامرضا میری

استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد زاهدان، دانشگاه آزاد اسلامی، زاهدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۰۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۱/۲۳

چکیده

در سال‌های اخیر که شاهد تحول سریع علوم و فنون هستیم به صراحت می‌توانیم این تغییر و تحول را در ساختارهای اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و امنیتی شهرها به خصوص بافت‌های مختلف آن شاهد باشیم. این تحولات خود نیازمند به بازنگری در خصوصیات شهری را دو چندان می‌کند و به طبع آن مباحث مربوط به نوسازی و بهسازی شهرهای دارای پیشینه تاریخی مطرح می‌شوند. ضرورت انجام این تحقیق امکان سنجی ظرفیت زیست اجتماعی در محلات بافت قدیم شهر کرمان است که بر اساس روش تحقیق تحلیلی - توصیفی و مبتنی بر پیمایش‌های میدانی و مطالعات کتابخانه‌ای و با استناد به اسناد و نقشه‌های مختلف و همچنین تکمیل پرسشنامه‌های طراحی شده و مراجعه به سایت‌های اینترنتی انجام گرفته است. اطلاعات نیز بر اساس شاخص‌هایی که ارتباط معنی‌داری با حیات شهری در نقاط مختلف شهر دارند در نظر گرفته شده است که بررسی معیارهایی مانند پویایی و تحرک اجتماعی، مشارکت، امنیت، احساس تعلق، تنوع اجتماعی و شرایط اقتصادی ساکنین که در نهایت توسط مدل الکتراه از سری مدل‌های چند شاخصه که منجر به اولویت‌بندی محلات شهری خواهد شد استفاده می‌شود. نتایج نشان داد که با توجه به شاخص‌های انتخابی در راستای ارزیابی پتانسیل تجدید حیات شهری، محله خواجه خضر بیشترین و محله گلبازخان کمترین توان را به خود اختصاص داده‌اند.

کلیدواژه‌گان: مدل چند شاخصه ELECTRE، تجدید حیات شهری، بافت تاریخی شهر.

مقدمه

بافت تاریخی شهرها آثار ارزشمندی هستند که فرهنگ، تاریخ، دانش معماری و شهرسازی گذشته جامعه شهری را نشان می‌دهند و در بیان روشن‌تر، هویت و شخصیت اجتماعی فرهنگی شهر را به نمایش می‌گذارند (بهرام‌پوری و جهان‌شاهی، ۱۳۹۷: ۲). حفظ ارزش‌های تاریخی و فرهنگی با توجه به شاخص‌های مهم و تاثیرگذار می‌تواند در ایجاد حس تعلق و مشارکت و همچنین پویایی اجتماعی در محلات و مناطق مختلف شهری که خود جزء آما و آرزوهای بشری است بسیار موثر باشد. قابلیت زیست اجتماعی خود پتانسیل مهمی است که در محلات مختلف شهری باعث افزایش جمعیت و به تبع آن اختصاص کاربری‌های مختلف شهری خواهد شد (کلانتری و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۷۸). لذا بازگرداندن حیات و پویایی و اصلاح بهبود وضعیت این بافت‌ها به عنوان یکی از مهمترین دغدغه‌ها و وظایف مدیران شهری است (آذروش و ارغان، ۱۳۹۸: ۱).

به دنبال حاد شدن مشکلات نواحی قدیمی (فرسوده) شهر، دولت‌ها توجه ویژه‌ای را نسبت به نواحی قدیمی شهر مبذول داشته‌اند. این نیاز به طرح رهیافت تجدید حیات شهری که ماهیت پویا و بلند مدتی را انعکاس می‌داد، منجر گردید. تجدید حیات شهری برخلاف فعالیت‌های توسعه شهری و یا ایجاد شهرک‌های جدید، فرایندی است که باید از یک پیشرفت تدریجی برخوردار باشد (نادری مغانجوقی، ۱۳۹۸: ۱). تجدید حیات شهری بینش و عملی جامع و یکپارچه است، که تمایل به بهبود مداوم در شرایط اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و محیطی را دارد که در معرض تغییر قرار گرفته است (Roberts and Sykes, 2000: 17) و مفهومی جامع و رویکردی یکپارچه به منظور معاصر سازی و احیای بافت‌های شهری است (MarieBuregeya et al, 2020: 2) و از ابعاد گوناگون فرهنگی، هنری، اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی برخوردار است (افشار قتلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱). امکان‌سنجی تجدید حیات شهری از اصولی است که در نهایت شرایط زیست مناسب‌تری را برای ساکنان فراهم می‌سازد (کلانتری و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۷۸).

در این پژوهش سعی در ارائه اصولی جهت طراحی و بهبود فضای شهری در راستای دستیابی به حداکثر سرزندگی، پویایی و نیز تبدیل آن به بستری جهت حیات جدید جمعی و تعاملات اجتماعی شده است و این مهم از طریق بررسی تغییرات کالبدی موجود در محدوده مورد مطالعه و همچنین تغییرات مورفولوژیکی در سیمای شهری انجام گرفته است تا بدان وسیله با شناخت ساختار اصلی محدوده و تقویت پتانسیل‌های موجود در آن بتوان حداکثر پاسخگویی به نیازها، توقعات و انتظارات شهروندان، تقویت فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی و تسهیل فعالیت‌های اجباری رایج در فضا، تامین آرامش محیطی و در نهایت بهبود شرایط کالبدی را فراهم ساخت. روند شکل‌گیری محله‌های قدیمی که در طول دوره‌ای طولانی شکل گرفته‌اند به گونه‌ای است که در پاسخ‌گویی به نیازهای فردی و اجتماعی ساکنین از کارایی لازم برخوردار باشند، اما دگرگونی در عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی شهرها به طور عام و در محله‌ها به طور خاص اثرات منفی قابل توجهی بر کارایی آن‌ها در پاسخگویی به نیازهای ساکنین داشته است (عزیزی، ۱۳۸۵: ۳۶).

در این میان ضرورت و اهمیت چنین تحقیقی مشخص می‌گردد هر چند شیوه برخورد با این بافت‌های شهری متاثر از دیدگاه‌های فلسفی در شهرسازی متفاوت است اما به همراه حفظ و احیای شهر قدیمی نیاز شدیدی به برنامه‌ریزی و تحقیق در بهسازی، نوسازی بافت‌های مذکور احساس می‌شود. هر چند در این نوسازی‌ها اصول و معیارهای

تاریخی و فرهنگی می‌بایستی محترم شناخته شده و با حفظ و حراست از آن‌ها به توسعه کالبدی و اجتماعی بسترهای تاریخی شهری اقدام شود. در این گونه پژوهش‌ها می‌توان به جوانب مختلف مسائل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی زندگی ساکنان در بافت‌های مختلف شهری نیز پی برد و با مقایسه آن‌ها به وضعیت کلی زیستی در جامعه شهری واقف گردید.

روش تحقیق حاضر روش ترکیبی متکی بر روش‌های توصیفی، تحلیلی، نظری، تاریخی و موردی میدانی است. لذا از هر دو متدولوژی کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است و همچنین تحقیق ماهیتی کاربردی دارد. ضمن بررسی‌های اجتماعی و کالبدی و فرهنگی در محلات مورد مطالعه از مدل الکترونیک از نمونه مدل‌های چند شاخصه و نرم افزارهای مربوطه همچون Expert Choice نیز استفاده شده است. در این پژوهش سعی بر آن بوده که از روش‌های جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت کمی استفاده شود. در مرحله اول بررسی نمونه‌های انجام شده و همچنین جمع‌آوری اطلاعات بر اساس اسناد، نقشه‌ها و گزارشات موجود، مراجعه به سایت‌های اینترنتی و به محل به صورت عملیات میدانی جهت مطالعه نقشه‌های وضع موجود، مصاحبه با افراد آگاه محلی و همچنین پرسشنامه‌های مربوطه بوده است که در این بخش با کارشناسان ذیربط نیز مصاحبه صورت گرفته است، در مرحله بعد اطلاعات مورد آنالیز و استخراج قرار گرفته اند، تطابق مراحل برنامه‌ها و همچنین انتخاب شاخص‌های مطالعاتی در راستای موضوع پژوهش نیز از دیگر امور انجام شده می‌باشد که در نهایت به رتبه‌بندی محلات مورد نظر منتج شده است.

محمودی‌نژاد و آذروش (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی برنامه‌ریزی تجدید حیات بافت فرسوده شهر سمنان با رویکرد توسعه پایدار پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد اولویت اول برای برنامه‌ریزی راهبردی بافت قدیم استراتژی رشد و توسعه است، به طوری که این راهبرد شامل جذب گردشگر و تولید درآمد و اشتغال، استفاده از مشارکت‌های مردمی در راه رسیدن به توانمندسازی، با توجه به ویژگی‌های فرهنگی - مذهبی بافت، بهره‌وری از نیروی فعال و بومی در امر ساماندهی و توانمندسازی، تشکیل شرکت احیا و ساماندهی برای هر محله، توسعه صنعت گردشگری، اقدامات فرهنگی و فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی است. نادری مغانجوقی (۱۳۹۸)، در پژوهشی به تدوین راهبردهای تجدید حیات شهری در راستای ساماندهی بافت‌های فرسوده شهرک صادقیه منطقه ۱۸ شهرداری تهران پرداخته است. نتایج ماتریس SWOT و مدل برنامه‌ریزی کمی نشان داد که در ماتریس عوامل داخلی وجود یک نهاد انتخابی به عنوان شهرداری، مهمترین نقطه قوت و اثرات زیان‌بار زیست محیطی مدیریت نامناسب شهر مهمترین نقطه ضعف شناخته شدند. در ماتریس عوامل خارجی، مولفه‌ی وجود ماده قانونی تشکیل مدیریت یکپارچه شهری مهمترین فرصت و مولفه‌ی عدم ارائه یک برنامه دقیق زمان‌بندی شده برای واگذاری اختیارات به حکومت محلی مهمترین تهدید شناخته شد. کهزادی و طالبی حبیب‌آبادی (۱۳۹۸)، در پژوهشی به تحلیل بازآفرینی در بافت‌های فرسوده شهری با تاکید بر رویکرد تجدید حیات شهری (نمونه موردی: محله علی‌قلی‌آقا شهر اصفهان)، پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که استفاده از رویکرد تجدید حیات شهری می‌تواند به عنوان راهکاری اساسی برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری، در جهت بازآفرینی شهری و ارتقای کیفیت محیطی در محله علی‌قلی‌آقا در اصفهان مورد استفاده قرار گیرد. افشار قتلی و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی تجدید حیات شهری

اقتصاد - مبنا در محله شهری (نمونه موردی: محله بلورسازی)، پرداخته‌اند. نتایج کمی تحقیق گویای نرخ اشتغال پایین و سودآوری اقتصادی نامناسب در محله بلورسازی است که بنا به نظر پاسخ‌دهندگان به دلایلی اعم از فرسودگی کالبدی و عملکردی، عدم وجود فضای مشارکت برای شهروندان، حس هم بستگی و حس تعلق پایین به محله، بالا بودن میزان فعالیت‌های مزاحم و پایین بودن کیفیت حمل و نقل عمومی در محله سیروس اتفاق افتاده است. بهرام‌پوری و جهان شاهی (۱۳۹۷)، در پژوهشی با عنوان "بررسی نقش حفاظت و احیاء بافت تاریخی در راستای تجدید حیات شهری (نمونه موردی: عودلاجان)" به این نتیجه رسیدند که، ضعف تشریک مساعی گروه‌های مختلف و ذی ربط (مدیریت یکپارچه) و فقدان برنامه‌های مرمتی مناسب و سایر موارد از مهم‌ترین دلایل بروز چالش‌های اساسی منطقه است. بنیادی نائینی و ایزدی (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی رهیافت راهبردی تجدید حیات شهری فرهنگ محور پرداخته‌اند. دستاورد این مقاله، به کارگیری چارچوبی برای یکپارچه کردن فرهنگ و برنامه‌ریزی راهبردی تجدید حیات شهری است؛ به گونه‌ای که با تأکید بر منفعت ساکنان، به رویارویی یکپارچه با افت شهری بپردازد و ایجاد چرخه‌ای خود پایدار از راه تقویت دو سویه ابزارها و جامعه مورد برنامه‌ریزی را امکان‌پذیر سازد. صیامی و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی نقش آفرینی عناصر کالبدی هویت بخش در تجدید حیات بافت‌های تاریخی - فرسوده محور تاریخی ارگ در شهر مشهد، پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از وجود ارتباط معنادار عناصر هویت‌مند کالبدی در محور ارگ و مصادیق آن با عواملی از قبیل محل تولد فرد (با ضریب همبستگی: ۰.۱۳)، مدت سکونت یا کار در محدوده (با ضریب همبستگی: ۰.۰۸)، رنگ (با ضریب همبستگی: ۰.۰۱۱)، ارتفاع ساختمان (با ضریب همبستگی: ۰.۰۰۵)، نما (با ضریب همبستگی: ۰.۰۰۱)، کفسازی (با ضریب همبستگی: ۰.۰۱۶)، وضعیت روشنایی در شب (با ضریب همبستگی: ۰.۰۳۱) و فضای سبز (با ضریب همبستگی: ۰.۰۲۹) می باشد. این تحقیق نشان داد طراحی و یا ارتقاء کیفیت عناصر کالبدی یادشده در محور می-تواند علاوه بر زمینه‌سازی برای احیاء هویت، خاطره و تاریخ محور ارگ، به معاصرسازی و تامین نیازهای جدید شهروندان و بازآفرینی منطبق برگزیده و حال نیز بیانجامد. ماریه بورگیا و همکاران (۲۰۲۰)، در پژوهشی به تحلیل اثرات بهداشتی تجدید حیات شهری در سطح شهر کبک کانادا پرداخته‌اند. این پژوهش اثرات میان مدت و تأثیرات احتمالی بلند مدت این نوع مداخله را بررسی می‌کند. در نهایت اقدامات انجام شده و تاثیر آن بر ذینفعان بررسی می‌کند. میلجا و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی به بررسی تجدید حیات ساختمان‌های تاریخی شهرهای نیس (صربستان) و سنت پترزبورگ (روسیه) به عنوان رویکردی برای محافظت میراث فرهنگی و تاریخی پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد، تجدید حیات به عنوان بهترین روش در زمینه محافظت و ترقی ارزش فرهنگی ساختمان‌های تاریخی لازم و ضروری می‌باشد. بایه و کیم (۲۰۱۴)، در پژوهشی به بررسی زمینه‌های نوسازی شهری در شبه جزیره کره پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که پیگیری همزمان منافع بخش عمومی و خصوصی از جمله عوامل حیاتی موفقیت طرح های اجرا شده می‌باشد.

مبانی نظری

بافت تاریخی شهر

بافت تاریخی را می‌توان هسته‌ی اولیه هر شهر دانست. قلعه، ارگ و یا کهندژ و آنچه را به عنوان هسته‌ی اولیه شهر امروزی که در زمان‌های پیشین (در ایران قبل از قاجاریه) ساخته شده می‌توان بافت تاریخی نامید. به عبارت دیگر،

فقط بافتی را که یادگار قرن‌ها، یعنی از ابتدا تا حال شهرسازی را در خود دارد بافت تاریخی می‌نامند (شماعی و پوراحمد، ۱۳۸۴: ۸۵). در بافت تاریخی شهرها معمولاً ساختمان‌های قدیمی و بناهای بسیار با ارزش و هسته اولیه بازارها قرار دارند. علاوه بر بافت تاریخی شهرها که اغلب در ارگ شکل گرفته بود، شارستان و ربض نیز به مثابه فضای شهری در اطراف ارگ قرار داشتند. در شارستان طبقه‌های پایین ساکن بودند. ربض نیز روستاها، باغات و مزارع را در بر می‌گرفت. بافت تاریخی شهرهای ما، ظرافت و زیبایی و نیز روح خلاق مردمی بالاخص هویت را به نمایش می‌گذارند که طی سالیان دراز آن‌ها را بر طبق سنن، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آورده‌اند، شهرها در گذشته واجد وحدت بصری بودند و با فرم‌هایی که به تدریج پیچیدگی بیشتری می‌یافتند، شیرازه اجتماعی جوامع را به وجود می‌آورد ولی در شهرهای معاصر، نظم خشک مقیدی جای تنوع اجتماعی گذشته را گرفته است. بافت‌های تاریخی و فرهنگی شهرها آثار گران بهایی از فرهنگ، دانش معماری و شهرسازی بومی‌اند و به عنوان جزئی از هویت اجتماعی هر قوم و کشوری تلقی می‌شوند. در بافت‌های تاریخی به عناصر مادی یا وجه مادی فرهنگ یا به طور مشخص آن چه که به قول مردم شناسان فرهنگ مادی در برابر فرهنگ نامیده می‌شود توجه شده است. بنابراین مدیریت بخشی از منابع فرهنگی با هدف تعمیق روابط معنوی و ذهنی و نیز هویت بخشی به زندگی شهری است (دانشپور و شیرینی، ۱۳۹۴: ۱۸-۱۹)

تجدید حیات شهری

باززنده‌سازی شهری یا همان تجدید حیات، به مجموعه‌ای از اقدامات متنوع و تکمیلی که برای بازگرداندن حیات به بنا یا فضای شهری صورت می‌پذیرد، اطلاق می‌شود (شماعی و پوراحمد، ۱۳۹۲: ۵۳). تجدید حیات شهری را می‌توان بر اساس میزان توسعه کشورها تفسیر و تعریف کرد. در اغلب اقتصادهای توسعه یافته، هدف، بخشیدن حیات دوباره-ای به مرکز شهرها است که در اقتصادهای کمتر توسعه یافته به برنامه‌های کیفی نیز توجه کرده و آنها را لزوماً با احتیاجات کمی پیوند می‌دهند (UNEP, 2004: 7)

سه دلیل برای وقوع تجدید حیات شهری وجود داشته باشد که با توجه به آن‌ها سه نوع تجدید حیات شهری مطرح شده است.

تجدید حیات تحمیلی: این نوع تجدید حیات مدتی طولانی پس از رها شدن اراضی متروک یا به دلیل وخیم شدن شرایط زندگی در یک منطقه اجرا می‌شود.

تجدید حیات فرصت طلبانه: این گونه از تجدید حیات زمانی رخ می‌دهد که سرمایه گذاران خصوصی و دولتی در صدد تصاحب زمین‌های موجود جهت اجرای پروژه‌های بزرگ هستند.

تجدید حیات شهری پیشگیرانه یا آینده‌نگرانه: این گونه از تجدید حیات در مناطقی که بافت اجتماعی و اقتصادی رو به تنزل نهاده اند رخ می‌دهد (اکبرپور و همکاران، ۱۳۸۸: ۸۶).

جدول ۱. واژه شناسی تجدید حیات شهری

واژه لاتین	معنای لغوی	معنای مفهومی	هدف	اصول	زمان اقدام
------------	------------	--------------	-----	------	------------

مستمر	خلق ویژگی های جدید	بازآفرینی فضا با ویژگی -	خلق فضای شهری	بازآفرینی و معاصر
مقطعی	و متناسب با نیاز روز	های ارزش‌های کهن	جدید با حفظ ویژگی -	سازی تجدید نسل و
بلند مدت	بازآفرینی و تعریف	فضا بهسازی، نوسازی	های اصلی فضایی	از نو سربرآوردن
	مجدد ارزش های کهن	و بازسازی شخصیت و	(کالبدی و فعالیتی)	نوشدن و به روز شدن
	برای پاسنگویی به نیاز	هویت مستقل یافتن	قدیم، شباهت های	
	های معاصر		ظاهری و تفاوت های	
			رفتاری هنجاری،	
			هویت متفاوت	

Regeneration

همچنین سه رکن مشارکت، برنامه‌ریزی راهبردی و پایداری، پایه‌ای را برای اقدام جامع و تفصیلی ارائه می‌نمایند و هریک نقش ویژه‌ای را در رهیافت تجدید حیات شهری ایفاء می‌کنند (UNEP, 2004).

محدوده مورد مطالعه

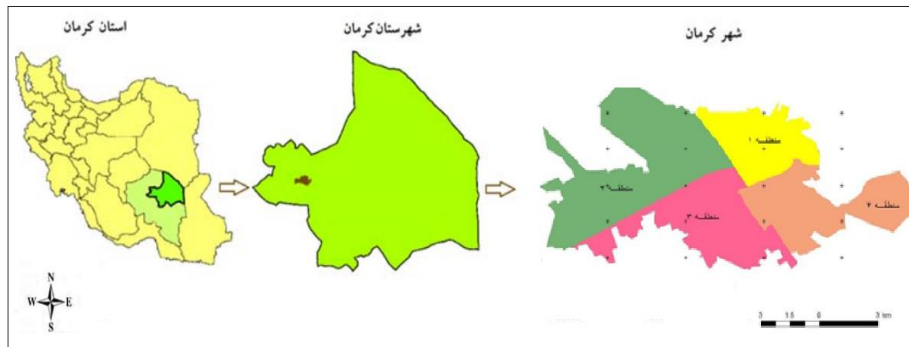
شهر کرمان به مختصات ۵۰ و ۵۷ درجه طول شمالی و ۱۷ و ۳۰ درجه عرض شمالی، مرکز استان کرمان و بزرگ‌ترین شهر استان است. این شهر از جنوب به ماهان و جوپار، از شمال به دره زنگی‌آباد و ارتفاعات باداموئیه و از شرق به شهداد و از غرب به دشت رفسنجان محدود شده است (استاندارد استان کرمان، ۱۳۹۷). جمعیت شهر کرمان از ۲۰۰۰۰ نفر در سال ۱۲۴۸ (طرح جامع شهر کرمان، ۱۳۷۹: ۱۲)، به ۵۳۴۴۴۱ نفر در سال ۱۳۹۰ (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰) رسیده که نمایانگر ۲۶ برابر شدن جمعیت شهر در طول سال‌های مذکور است و همچنین بر اساس آمار سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ که توسط مرکز آمار ایران انجام پذیرفته است جمعیت شهر کرمان معادل ۵۳۷۷۱۸ نفر است که از این تعداد ۱۱۵۱۰۵ نفر در منطقه یک شهر که بافت تاریخی مورد مطالعه در محدوده آن واقع است ساکن هستند.

جدول ۲. جمعیت شهر کرمان بر اساس سرشماری نفوس و مسکن

سال	جمعیت	خانوار	تعداد مرد	تعداد زن
۱۳۹۰	۵۳۴۴۴۱	۱۴۷۹۲۲	۲۶۹۶۶۱	۲۶۷۴۸۰
۱۳۹۵	۵۳۷۷۱۸	۱۶۲۶۷۷	۲۷۲۷۱۵	۲۶۵۰۰۳

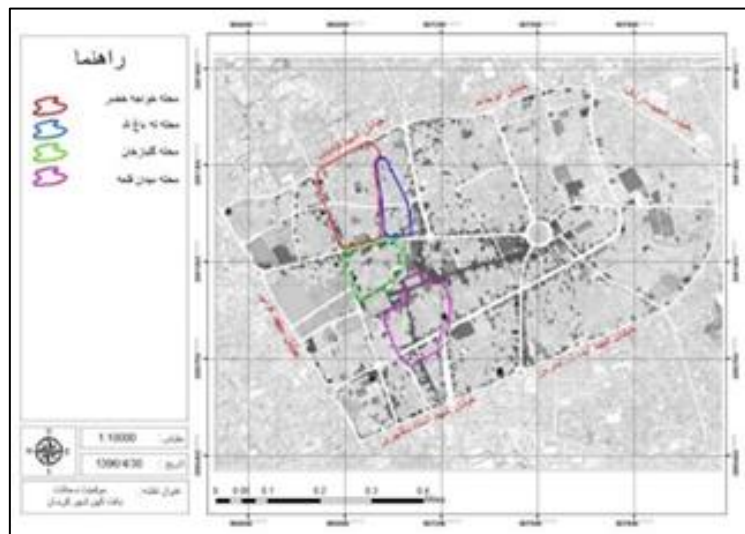
ماخذ: مرکز آمار ایران سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

وسعت این شهر نیز از ۳ کیلومتر مربع در سال ۱۳۰۷ شمسی به وسعتی حدود ۱۱۴ کیلومتر مربع در سال ۱۳۹۳ و بالغ بر ۲۲۰/۶ کیلومتر مربع که معادل ۲۲۰۰۰ هکتار می‌باشد در حال حاضر می‌رسد. رشد روزافزون شهر کرمان متأثر از رشد جمعیت و همچنین مهاجرت است که این رشد در نهایت موجب به وجود آمدن اشتغال کاذب، ساخت و سازهای غیرمجاز و نیز آلودگی‌های زیست‌محیطی و اثرات نامطلوب فرهنگی و اجتماعی شده است. همچنین نرخ رشد جمعیت در شهر کرمان تقریباً برابر با ۱/۴۹ درصد بیان شده است.

شکل ۱. موقعیت استان، شهرستان و شهر کرمان

در این پژوهش بستر استفاده شده جهت تحلیل و بررسی، بافت قدیم شهر کرمان است و از آن جا که هدف پژوهش نمود ارزش‌های تاریخی و فرهنگی جهت پویایی محلات قدیمی بوده، چهار محله میدان قلعه، محله خواجه خضر، محله گلبازخان و ته باغ الله انتخاب شده اند. همچنین دو ساختار اصلی در بافت شهری کرمان و روند رشد آن را می‌توان مشاهده کرد. یکی ساختار خطی که بر اساس جاده‌ها در ابتدا و بازار در دوره‌های بعدی شکل گرفته است و دیگری ساختار متمرکز که به محله‌های مختلف در شهر شکل داده است. در واقع در درون بافت قدیم شهر می‌توان یک سری خطوط را به عنوان ستون فقرات شهر و یک سری نقاط را به عنوان سرچشمه رشد بافت متمرکز شهر در نظر گرفت (ایمانی، ۱۳۸۳: ۲۵).

شکل ۲. موقعیت قرارگیری محلات چهارگانه در بافت قدیم

جدول ۳. موقعیت قرارگیری محلات با توجه به معابر و شریان‌های شهری

نام محله	مشخصات
محله میدان قلعه	<p>محله میدان قلعه در محدوده ای از شمال به چهارسوق و بازار گنجعلی خان و بازار ارگ، از شرق به خیابان پیروزی (سام)، از جنوب به خیابان امام (مسجد ملک) و از غرب به خیابان طالقانی واقع شده است. بازاری به صورت شمالی - جنوبی در این محله قرار دارد که از چهارسوق</p>

گنجعلی خان به طرف جنوب شروع شده و از خیابان امام عبور می‌کند.

این محدوده حد فاصل بین خیابان های ابوحامد شمال، خیابان فلسطین در غرب، خیابان شهید چمران در شرق و خیابان فلسطین ۵ در جنوب واقع گردیده است .

محله خواجه خضر

محله گلبازخان در شمال میدان ارگ واقع است . گلبازخان از هر طرف به یک مسیر مهم شهری منتهی می‌گردد از شمال به خیابان شریعتی از جنوب به میدان ارگ و بازار از شرق به خیابان تجلی و از غرب به خیابان قدس محدود می‌گردد

محله گلبازخان

این محله از شمال به خیابان ابوحامد و از جنوب به خیابان شریعتی و از سمت غرب توسط خیابان فلسطین و از سمت شرق به خیابان شهید فرزاد مقدم احاطه شده است.

محله ته باغ شه

ماخذ: نگارندگان بر اساس مطالعات و پیمایش‌های میدانی

روش تحقیق

روش تحقیق حاضر روش ترکیبی متکی بر روش‌های توصیفی، تحلیلی، نظری، تاریخی و موردی میدانی است. لذا از هر دو متدولوژی کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است و همچنین تحقیق ماهیتی کاربردی دارد. ضمن بررسی-های اجتماعی و کالبدی و فرهنگی در محلات مورد مطالعه از مدل الکترونیک از نمونه مدل‌های چند شاخصه و نرم افزارهای مربوطه همچون EC نیز استفاده شده است.

در این پژوهش با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه با توجه (۱۱۵۱۰۵ نفر)، که در منطقه یک شهر که بافت تاریخی زندگی می‌کنند، برابر با ۳۸۲ می‌باشد که در این راستا جهت بالا بردن دقت کار و همچنین تعمیم‌پذیری بیشتر در میان ساکنان محلات تعداد پرسشنامه‌های تکمیل شده ۴۱۱ عدد در نظر گرفته شده است که به تناسب جمعیت ساکن در محلات نسبت به یکدیگر به شکل زیر در بین آن‌ها تقسیم شده است. (جدول شماره ۵).

جدول ۴. جامعه آماری و حجم نمونه پژوهش

جمعیت شهر کرمان سال ۱۳۹۵	جمعیت منطقه ۱ شهری (جامعه آماری)	حداقل حجم نمونه (بر اساس روش کوکران)	حجم نمونه اعمال شده در پژوهش جهت افزایش دقت
۵۳۷۷۱۸	۱۱۵۱۰۵	۳۸۲	۴۱۱

جدول (۵): تعداد حجم نمونه محلات بر اساس نسبت جمعیت محلات

محلہ میدان قلعه: ۱۱۴	محلہ خواجه خضر: ۱۲۶
محلہ تہ باغ لله: ۱۰۸	محلہ گلبازخان: ۶۳

مدل الکترو

الکتره یک مدل تصمیم‌گیری چند شاخصه است که برای اولین بار در اواخر دهه ۱۹۸۰ به عنوان یکی از بهترین فنون تصمیم‌گیری مطرح شد که با مشخص کردن مطلوبیت گزینه‌ها و ماتریس‌های هماهنگ و ناهماهنگ، به اولویت‌بندی گزینه‌ها با توجه به شاخص‌های مختلف می‌پردازد. مدل انتخابی جهت رتبه‌بندی محلات در این تحقیق از سری مدل‌های سلسله مراتبی است یعنی مدل‌هایی از تصمیم‌گیری‌های چند شاخصه که در تحقیق حاضر در چارچوب مدل الکترو و بر اساس شاخص‌های سنجش احیای شهری از نظر کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بین محلات بافت قدیم آمده است.

در مدل الکترو نیز تجزیه و تحلیل به صورت خلاصه به شکل زیر خواهد بود:

الف: جدول مشخصات و ویژگی‌های اجتماعی محدوده‌های مورد بررسی به صورت کیفی (محدوده - شاخص)

ب: تبدیل جدول کیفی به ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری کمی از طریق مقیاس دو قطبی فاصله ای

ج: بی مقیاس سازی ماتریس تصمیم‌گیری با استفاده از فرمول بی مقیاس سازی نورم (از رابطه شماره ۱ جدول

شماره ۶)

د: به دست آوردن ماتریس بی مقیاس موزون از روش آنتروپی (از روابط شماره ۴ - ۵ - ۶ جدول شماره ۶)

ه: در این مرحله ماتریس بی مقیاس شده موزون را از طریق ضرب ماتریس بی مقیاس شده در ماتریس مربع $Wn.n$

به دست می‌آوریم. (از رابطه شماره ۷ جدول شماره ۶)

و: در مرحله بعد به مجموعه‌های هماهنگ S و ناهماهنگ D می‌رسیم.

ز: سپس ماتریس هماهنگ موثر و ماتریس ناهماهنگ موثر را محاسبه نموده و در نهایت با ترکیب آن‌ها ماتریس کلی

به دست می‌آید که در آن گزینه‌های انتخاب شده به صورت اولویت بندی در ماتریس کلی مشخص خواهند بود (از

روابط شماره ۹ و ۸ جدول شماره ۶).

جدول ۵. روابط استفاده شده در انجام مراحل تکنیک الکترو

$n_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n a_{ij}^2}}$	رابطه شماره ۱
$P_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}}$	رابطه شماره ۲
$K = \frac{1}{\ln(m)}$	رابطه شماره ۳
$E_j = -K \sum_{i=1}^n [P_{ij} \ln P_{ij}]$	رابطه شماره ۴
$w_j = \frac{d_i}{\sum_{i=1}^n d_j}$	رابطه شماره ۵
$d_j = 1 - E_j$	رابطه شماره ۶
$V = N * Wn.n$	رابطه شماره ۷

۰/۳۱	۰/۲۱	۰/۲۵	۰/۱۶	۰/۲۳	۰/۱۵	۰/۲۵	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۲۳	۰/۲۱	محله میدان قلعه
۰/۳۱	۰/۳	۰/۲۵	۰/۲۷	۰/۳۲	۰/۳۵	۰/۲۵	۰/۳۵	۰/۳۵	۰/۳۲	۰/۳	محله خواجه خضر
۰/۱۹	۰/۲۱	۰/۲۵	۰/۲۷	۰/۲۳	۰/۲۵	۰/۲۵	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۲۳	۰/۲۱	محله گلبازخان
۰/۱۹	۰/۳	۰/۲۵	۰/۲۷	۰/۲۳	۰/۲۵	۰/۲۵	۰/۳۵	۰/۳۵	۰/۲۳	۰/۳	محله ته باغ الله

حال بعد از به دست آوردن p_{ij} برای محاسبه مقدار ثابت K از رابطه شماره ۳ جدول شماره ۶ استفاده می‌شود و مقدار عددی آن با توجه به تعداد چهار محله برابر با $۰/۷۲۱$ است. با توجه به روابط ۴، ۵ و ۶ جدول شماره ۶ مقدار E_j و d_j و w_j را به دست می‌آوریم.

$$E_j = -K \sum_{i=1}^n [P_{ij} \ln P_{ij}]$$

$$w_j = \frac{d_j}{\sum_{i=1}^n d_j}$$

$$d_j = 1 - E_j$$

جدول ۱۲. ماتریس بی مقیاس موزون بر اساس روابط بالا

شاخص‌ها	۱۱	۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
E_j	۰/۹۷۸	۰/۹۹۳	۰/۹۹۹	۰/۹۷۶	۰/۹۹۴	۰/۹۶۹	۰/۹۹۹	۰/۹۴۰	۰/۹۴۰	۰/۹۹۴	۰/۹۹۳
d_j	۰/۰۲۲	۰/۰۰۷	۰/۰۰۱	۰/۰۲۴	۰/۰۰۶	۰/۰۳۱	۰/۰۰۱	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۰۶	۰/۰۰۷
w_j	۰/۰۹۸	۰/۰۳۱	۰/۰۰۴	۰/۰۱۰۶	۰/۰۲۶	۰/۱۴	۰/۰۰۴	۰/۲۶	۰/۲۶	۰/۰۲۶	۰/۰۳۱

در این مرحله محاسبه ماتریس بی مقیاس وزنی (V) را از طریق حاصل ضرب مقادیر ماتریس بی مقیاس شده (N) را در وزن شاخص (W) ضرب شده اند.

ماتریس ۱. ارزیابی اوزان شاخص‌ها بر اساس جدول شماره ۱۱ (N)

C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8	C9	C10	C11
0.21	0.23	0.15	0.15	0.25	0.15	0.23	0.16	0.25	0.21	0.31
0.3	0.32	0.35	0.35	0.25	0.35	0.32	0.27	0.25	0.3	0.31
0.21	0.23	0.15	0.15	0.25	0.25	0.23	0.27	0.25	0.21	0.19
0.3	0.23	0.35	0.35	0.25	0.25	0.23	0.27	0.25	0.3	0.19

ماتریس ۲. مقدار w_j بر اساس جدول شماره ۱۲ (W)

0.031	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0.26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0.26	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0.26	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0.004	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0.14	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0.026	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0.106	0	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0.004	0	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.031	0	0
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.098	0

ماتریس ۳. حاصل ضرب ماتریس‌های شماره ۱ و ۲

0.006	0.006	0.04	0.04	0.001	0.021	0.006	0.017	0.001	0.006	0.030
0.009	0.083	0.091	0.091	0.001	0.049	0.008	0.028	0.001	0.009	0.030
0.006	0.06	0.04	0.04	0.001	0.035	0.006	0.03	0.001	0.006	0.018
0.009	0.06	0.091	0.091	0.001	0.035	0.006	0.03	0.001	0.009	0.018

در این مرحله با استفاده از ماتریس مرحله قبل مجموعه‌های هماهنگ و ناهماهنگ ایجاد می‌شوند. به این صورت که گزینه‌های موجود در ماتریس شماره ۳ را دو به دو مقایسه می‌کنیم. مقایسه در هر ستون یعنی شاخص‌ها انجام می‌گیرد. اگر عدد گزینه اول نسبت به دوم بزرگتر یا مساوی باشد در مجموعه هماهنگ درج می‌شود (S) و اگر عدد گزینه اول نسبت به دوم کوچکتر باشد در مجموعه ناهماهنگ (D) درج می‌شود.

جدول ۱۳. مجموعه هماهنگ و ناهماهنگ

S ₁₂	11-9-5	D ₁₂	10-8-7-6-4-3-2-1	S ₂₁	11-10-9-8-7-6-5-4-3-2-1	D ₂₁	∅
S ₁₃	11-10-9-7-5-4-3-1	D ₁₃	8-6-2	S ₂₃	11-10-9-7-6-5-4-3-2-1	D ₂₃	8
S ₁₄	11-9-7-5-2	D ₁₄	10-8-6-4-3-1	S ₂₄	11-10-9-7-6-5-4-3-2-1	D ₂₄	8
S ₃₁	10-9-8-7-6-5-4-3-2-1	D ₃₁	11	S ₄₁	10-9-8-7-6-5-4-3-2-1	D ₄₁	11
S ₃₂	9-8-5	D ₃₂	11-10-7-6-4-3-2-1	S ₄₂	10-9-8-5-4-3-1	D ₄₂	11-7-6-2
S ₃₄	11-9-8-7-6-5-2	D ₃₄	10-4-3-1	S ₄₃	11-10-9-8-7-6-5-4-3-2-1	D ₄₃	∅

تعیین ماتریس هماهنگ: برای تشکیل ماتریس هماهنگ بر اساس رابطه شماره ۸ جدول ۶ عمل می‌شود.

$$I_{ki} = \sum w_j \quad . j \in Skl$$

فرمول ماتریس هماهنگ

ماتریس ۴. ماتریس هماهنگ

$$\begin{bmatrix} - & 0.106 & 0.684 & 0.158 \\ 0.986 & - & 0/88 & 0.88 \\ 0.89 & 0.114 & - & 0/404 \\ 0.89 & 0.696 & 0.986 & - \end{bmatrix}$$

تعیین ماتریس ناهماهنگ: بر اساس V (مرحله سوم که همان ماتریس بی‌مقیاس موزون بود) و با استفاده از رابطه

شماره ۹ جدول ۶ استفاده از مجموعه ناهماهنگ هر عنصر ماتریس ناهماهنگ محاسبه می‌شود.

$$NI_{ki} = \frac{\max |vkj-vij| \quad . j \in Dki}{\max |vkj-vij| \quad . j \in \sum A}$$

فرمول ماتریس ناهماهنگ

ماتریس ۵. ماتریس ناهماهنگ

$$\begin{bmatrix} - & 1 & 0.55 & 1 \\ 0 & - & 0.04 & 0/087 \\ 0.86 & 1 & - & 1 \\ 0.23 & 1 & 0 & - \end{bmatrix}$$

تشکیل ماتریس هماهنگ موثر با استفاده از ماتریس هماهنگ و رابطه زیر محاسبه می‌شود I حد آستانه است که اگر

مقادیر ماتریس هماهنگ بزرگتر یا مساوی حد آستانه باشند عدد ۱ و اگر کوچکتر از حد آستانه باشند عدد صفر

آورده می‌شود.

$$I = \frac{\text{جمع مقادیر ماتریس هماهنگ}}{\text{مقادیر تعداد ماتریس هماهنگ}} = \frac{7.674}{12} = 0.639$$

ماتریس ۶. ماتریس هماهنگ موثر

$$H = \begin{bmatrix} - & 0 & 1 & 0 \\ 1 & - & 1 & 1 \\ 1 & 0 & - & 0 \\ 1 & 1 & 1 & - \end{bmatrix}$$

تشکیل ماتریس ناهمبستگی موثر با استفاده از ماتریس ناهمبستگی و رابطه زیر محاسبه می شود N_i حد آستانه است که اگر مقادیر ماتریس ناهمبستگی بزرگتر یا مساوی حد آستانه باشند عدد صفر و اگر کوچکتر از حد آستانه باشند عدد یک آورده می شود.

$$N_i = \frac{\text{جمع مقادیر ماتریس ناهمبستگی}}{\text{مقادیر تعداد ماتریس ناهمبستگی}} = \frac{6.767}{12} = 0.564$$

ماتریس ۷. ماتریس ناهمبستگی موثر

$$G = \begin{bmatrix} - & 0 & 1 & 0 \\ 1 & - & 1 & 1 \\ 0 & 0 & - & 0 \\ 1 & 0 & 1 & - \end{bmatrix}$$

در این مرحله ماتریس همبستگی موثر (H) و ماتریس ناهمبستگی موثر (G) در هم ضرب شده که ماتریس کلی به دست می آید و با توجه به آن رتبه بندی محلات با در نظر گرفتن امتیاز آن ها تعیین می شود.

ماتریس ۷. تعیین ماتریس کلی

$$F = G * H = \begin{bmatrix} - & 0 & 1 & 0 \\ 1 & - & 1 & 1 \\ 0 & 0 & - & 0 \\ 1 & 0 & 1 & - \end{bmatrix}$$

جدول ۱۴. نتیجه نهایی مدل

$A_2 > A_4 > A_1 > A_3$
محلہ گلبازخان > محلہ میدان قلعه > محلہ ته باغ الله > محلہ خواجه خضر

بنا بر نتایج به دست آمده (جدول ۱۴) مشخص می شود که با توجه به شاخص های انتخابی در راستای ارزیابی پتانسیل تجدید حیات شهری، محلہ خواجه خضر بیشترین و محلہ گلبازخان کمترین توان را به خود اختصاص داده اند.

نتیجه گیری و دستاورد علمی پژوهشی

شهرهای تاریخی از یک طرف به دلیل داشتن ارزش های تاریخی - فرهنگی و از طرف دیگر به دلیل همبستگی و همگنی خاص کالبدی خود باید از عدم تعادل کالبدی و اجتماعی مورد حفاظت قرار گیرند، از طرف دیگر به دلیل ادامه حیات و قبول واقعیت های زندگی امروز ناگزیر باید تغییرات مثبتی در آن ها صورت گیرد. بنابراین نمی توان به حفظ الگوی اجتماعی شهر تاریخی به صورت جزئی و ایستا نگریست، بلکه باید با اهداف پویایی و تکوین و تکامل، ضمن حفظ هویت و اصالت تاریخی - فرهنگی پیگیر توسعه اجتماعی و رونق آن بود. چنانچه ذکر آن رفت مسائل بسیاری در کاهش شأن و تنزل کیفیت محیطی بافت تاریخی دخالت دارند: اندیشه نامناسب بودن بافت برای سکونت و پرورش فرزندان، عدم توجه به بناهای تاریخی، رها کردن محلات قدیم، ضعف و عدم تناسب در توزیع زیرساخت ها و خدمات شهری در پهنه شهر (ضعف عدالت اجتماعی)، بستر نامناسب سرمایه گذاری و...، تنها نمونه هایی از دلایل کاهش ارزش بافت در محلات قدیمی برای نمود ارزش های تاریخی و فرهنگی می باشند (که هر یک از موارد فوق خود می تواند علت و یا معلول دیگری باشد)، رفع مشکلات گریبان گیر محلات قدیمی نیازمند اقداماتی همه جانبه در بخش های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، خدمات شهری، بهداشتی و زیست محیطی

می‌باشد. از دیگر سو یافته‌های نهائی تحقیق نشان داد که می‌توان با حفظ ارزش‌های تاریخی و فرهنگی حیات شهری را در محلات قدیمی به وجود آورد. در این تحقیق شاخص‌هایی جهت بررسی و میزان ظرفیت زیستی در محله‌هایی از شهر کرمان که مربوط به ادوار قدیمی هستند در نظر گرفته شد. بر اساس این شاخص‌ها و همانگونه که در یافته‌های پژوهش آمد این محله‌ها در بافت قدیم شهری واقع شده‌اند. در این پژوهش بر آن شدیم تا محلات چهارگانه‌ای را در بافت قدیم شهر کرمان رتبه بندی نماییم تا جایگاه هر یک در مسئله احیاء زیستی مشخص گردد. هر چند که به دلیل واقع شدن محلات مذکور در بافت تاریخی - فرهنگی شهر کرمان دارای مسائل مشترک و مشابه می‌باشند و در واقع رتبه بندی در میان آن‌ها کمی سخت به نظر می‌رسد اما با این حال محلات می‌توانند نسبت به یکدیگر در اولویت باشند. با توجه به این که در مسئله تجدید حیات شهری در پی ایجاد محلات با هویت مناسب شهری به اضافه پویایی اجتماعی و اقتصادی می‌باشیم راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد.

- برنامه‌ریزی جهت جلب سرمایه‌گذاری سیستم دولتی و بخش خصوصی برای پیشبرد روند بازسازی و بهسازی بافت فرسوده.
- ایجاد مراکز آموزشی جهت تعلیم تولید انواع صنایع دستی و دستاورهای سنتی برای ساکنان محلات.
- اختصاص و ایجاد فضاهای تولیدی و فعال اقتصادی در راستای تقویت درآمد خانوارهای ساکن در محلات.
- برنامه‌ریزی و ارائه طرح‌های جامع جهت احیاء مراکز محلات و تامین خدمات محله‌ای.
- سازمان‌دهی گروه‌های اجتماعی و مردم نهاد جهت افزایش میزان مشارکت در میان ساکنان محلات.
- ارائه طرح‌ها و برنامه‌ریزی مناسب بهسازی و مرمت اماکن مذهبی و فرهنگی بر اساس اصول معماری سنتی.
- ارائه برنامه بهسازی و نوسازی شبکه‌های معابر سواره بر اساس طرح جامع و اصول استاندارد شهرسازی سنتی.
- ایجاد ارتباط سازمان‌های مردم نهاد با مراکز فرهنگی تاثیرگذار مانند دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی.
- تعیین و بهسازی مسیرهای ویژه گردشگری بر اساس طرح‌های برنامه‌ریزی شده و رعایت اصول استاندارد جهت توسعه صنعت توریسم.
- حفظ و نگهداری بناهای با ارزش موجود از طریق اعمال مرمت‌های استحکامی و سبکی توسط ارگان‌های ذیربط.
- بهسازی و نوسازی وضعیت روشنایی معابر در شب و طراحی نورپردازی مناسب.

منابع

آذروش، ارشیا، ارغان، عباس، (۱۳۹۸)، نقش ضوابط و مقررات شهرسازی و معماری بافت فرسوده شهری در جهت ساماندهی، تجدید حیات و افزایش کیفیت زندگی مطالعه موردی: شهر سمنان، ششمین کنفرانس ملی پژوهشهای کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری، تهران، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی. استانداری استان کرمان، (۱۳۹۷).

افشار قتلی، عارفه، خدایی، زهرا، قاسمی، ایرج، (۱۳۹۷)، تجدید حیات شهری اقتصاد - مبنا در محله شهری (نمونه موردی: محله بلورسازی)، نخستین کنفرانس ملی بافت فرسوده، تهران، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری.

اکبرپور سراسکانرود، محمد، محمدپور، صابر، یعقوبی، رضا، (۱۳۸۸)، چرایی مفهوم تجدید حیات شهری، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۸، دوره ۲۸، صص ۸۴-۹۷.

ایمانی، نادیه، (۱۳۸۳)، طرح راهبردی حفظ بافت تاریخی کرمان احیا مرکز تاریخی کرمان، سازمان بهسازی و نوسازی شهر کرمان، کرمان.

بنیادی نائینی، علی، ایزدی، نشمین، (۱۳۹۵)، رهیافت راهبردی تجدید حیات شهری فرهنگ محور، نشریه مطالعات مدیریت راهبردی، دوره ۷، شماره ۲۷، صص ۱۹-۴۵.

بهرامپوری، آذین، جهان‌شاهی، سجاد، (۱۳۹۷)، بررسی نقش حفاظت و احیاء بافت تاریخی در راستای تجدید حیات شهری (نمونه موردی: عودلاجان)، چهارمین کنفرانس ملی مهندسی عمران و معماری با تاکید بر فن آوری های بومی ایران، تهران.

دانشپور، عبدالهادی، شیری، الهام، (۱۳۹۴)، عناصر کالبدی، کارکردی شکل‌دهنده به هویت بافت تاریخی شهرهای ایرانی اسلامی، فصلنامه نقش جهان، دوره ۵، شماره ۱، صص ۱-۱۵. سازمان آمار نفوس و مسکن، (۱۳۹۵)، داده های سرشمارها.

شماعی، علی، پوراحمد، احمد، (۱۳۹۲)، بهسازی و نوسازی شهری، چاپ پنجم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران. صیامی، قدیر، کابلی فرشچی، سیدامیر، رفعتی گنابادی، علی، (۱۳۹۵)، نقش آفرینی عناصر کالبدی هویت بخش در تجدید حیات بافتهای تاریخی - فرسوده شهری (مطالعه موردی: محور تاریخی ارگ در شهر مشهد)، پژوهشنامه خراسان بزرگ، دوره ۷، شماره ۲۳، صص ۴۵-۶۲.

عزیزی، محمد مهدی، (۱۳۸۵)، محله مسکونی پایدار، مطالعه موردی نارمک، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۲۷، صص ۳۶-۴۵.

کلانتری، حسین، پوراحمد، احمد، (۱۳۸۴)، مدیریت و برنامه‌ریزی احیای ناحیه تاریخی شهر یزد، نشریه پژوهش‌های جغرافیایی، دوره ۳۷، شماره ۵۴، صص ۷۲-۹۲.

کهزادی، عمران، طالبی حبیب آبادی، بابک، (۱۳۹۸)، باز آفرینی در بافت های فرسوده شهری با تاکید بر رویکرد تجدید حیات شهری (نمونه موردی: محله علی قلی آقا شهر اصفهان)، اولین کنفرانس بین المللی مهندسی عمران، معماری و بازآفرینی شهری، تهران، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی.

محمودی‌نژاد، هادی، آذروش، ارشیا، (۱۳۹۸)، برنامه‌ریزی تجدید حیات بافت فرسوده شهر سمنان با رویکرد توسعه پایدار، ششمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری، تهران، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی.

نادری مغانجویی، افسانه، (۱۳۹۸)، تدوین راهبردهای تجدید حیات شهری در راستای ساماندهی بافت های فرسوده (مورد مطالعه: شهرک صادقیه منطقه ۱۸ شهرداری تهران)، اولین کنفرانس بین المللی و دومین کنفرانس بین‌المللی به سوی شهرسازی، معماری، عمران و هنر دانش بنیان، تهران، دانشکده عمران، معماری و هنر دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.

Bae, J. H. and J. H. Kim. (2014). China's Strategic Environment and External Relations in the Transition Period. Korea Institute for National Unification.

MarieBuregeya, J, Loignon, Ch, Brousselle, A, (2020), Contribution analysis to analyze the effects of the health impact assessment at the local level: A case of urban revitalization, Evaluation and Program Planning, Volume 79, April 2020.

Milja, Penica, Golovina Svetlanab, Vera Murgulc, (2015), Revitalization of Historic Buildings as an Approach to Preserve Cultural and Historical Heritage, Procedia Engineering 117, pp 883 – 890.

Roberts, P. And Sykes, H. (2000), Urban Regeneration, a Handbook, First Published, Sage Publication: London.

United nation Environment program, (UNEP), (2004), UNEP Nairobi, Kenya, Environmental practice.